

Ta'limni rivojlantirish
respublika ilmiy-metodik
markazi

Transchegaraviy daryolar (O'rta Osiyo daryolari misolida)

Baxriddinov Dilshod Abdusamad o'g'li

Transchegaraviy daryolar

Transchegaraviy daryo — bu oqimi bir nechta davlat hududidan o'tadigan yoki ikki va undan ortiq davlatlar o'rtasidagi chegarani kesib o'tadigan daryodir. Ya'ni, daryo bir mamlakatda boshlanib, boshqa mamlakat(lar) hududidan oqib o'tadi yoki chegarani tabiiy chiziq sifatida tashkil qiladi.

O'rta Osiyoning transchegaraviy daryolari

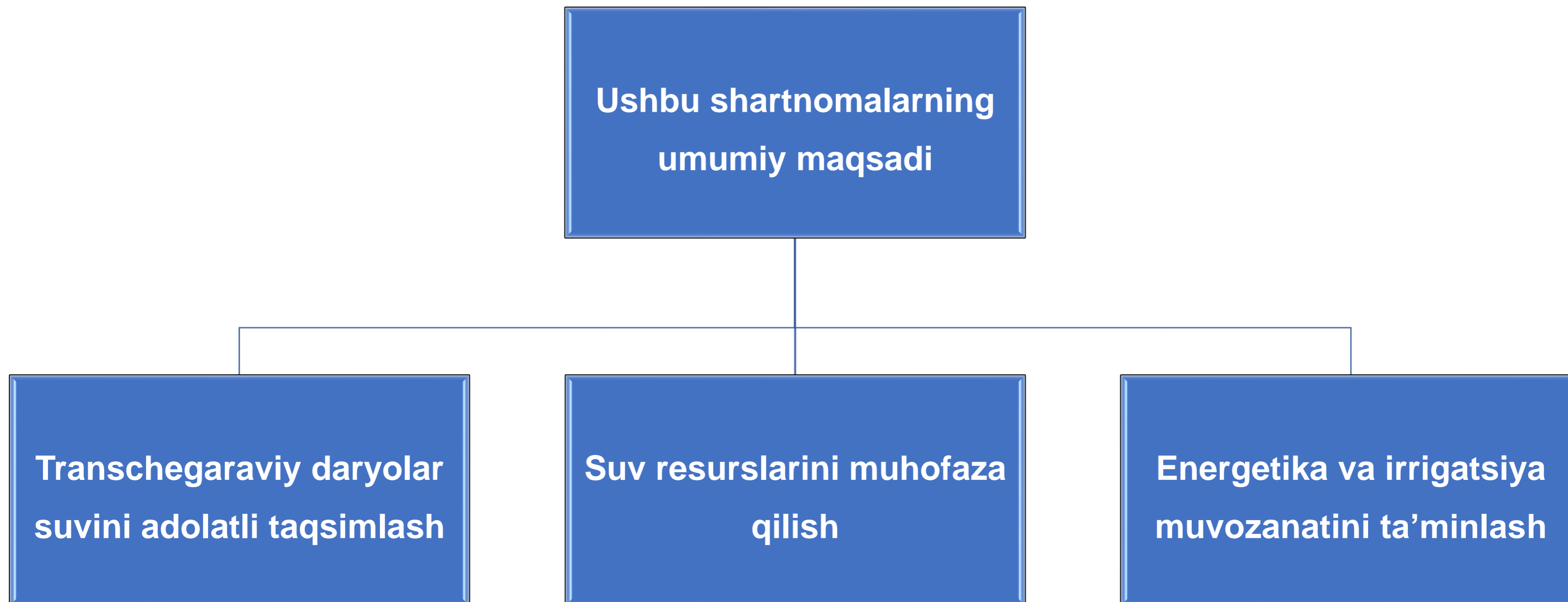
O'rta Osiyodagi eng yirik transchegaraviy daryolar Amudaryo, Sirdaryo va Zarafshon daryolari hisoblanadi. Bundan tashqari 10 dan ortiq o'rta va kichik transchegaraviy daryolar mavjud.

No	Daryo nomi	Qaysi davlatlardan oqib o'tadi	Qayerga quyiladi
1	Amudaryo	Tojikiston, Afg'oniston, O'zbekiston, Turkmaniston	Orol dengizi
2	Sirdaryo	Qirg'iziston, Tojikiston, O'zbekiston, Qozog'iston	Orol dengizi
3	Zarafshon	Tojikiston, O'zbekiston	Cho'l hududlariga singib ketadi
4	Chirchiq	Qirg'iziston, O'zbekiston	Sirdaryoga quyiladi
5	Talas	Qirg'iziston, Qozog'iston	Cho'l hududlariga singadi
6	Panj	Tojikiston, Afg'oniston	Amudaryoga qo'shiladi
7	Ili	Xitoy, Qozog'iston	Balxash ko'lga quyiladi

O'rta Osiyo transchegaraviy daryolaridan foydalanish bo'yicha shartnomalar

Yil	Kelishuv nomi	Imzolangan joy	Asosiy mazmuni
1992-yil	Davlatlararo suv manbalaridan foydalanish va ularni muhofaza qilish bo'yicha hamkorlik to'g'risida kelishuv	Almaty	Markaziy Osiyo davlatlari suv resurslarini birgalikda boshqarishga kelishdi. ICWC tashkil etildi.
1998-yil	Sirdaryo havzasidagi suv-energetika resurslaridan foydalanish bo'yicha kelishuv	Bishkek	Sirdaryo suvini taqsimlash va energetika bilan bog'liq masalalarni tartibga solish.
2006-yil	Markaziy Osiyoda suv-energetika hamkorligi bo'yicha bitim	Dushanbe	GES va suv taqsimoti masalalarini muvofiqlashtirish.
2018-yil	Markaziy Osiyoda suv diplomatiyasini rivojlantirish deklaratsiyasi	Astana	Suv resurslarini boshqarishda mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirish.

Transchegaraviy daryolaridan foydalanish bo'yicha shartnomalardan ko'zlangan asosiy maqsadlar

Amudaryo suvining davlatlar bo'yicha taqsimoti

No	Davlat	Suv ulushi (km ³)	Foiz (%)
1	O'zbekiston	29.6 km ³	37.0 %
2	Turkmaniston	22.0 km ³	27.5 %
3	Tojikiston	9.5 km ³	11.9 %
4	Qirg'iziton	0.4 km ³	0.5 %

Jami: ≈ 77–78 %

Qolgan suv qayerga ketadi?

Qolgan suv qayerga ketadi?

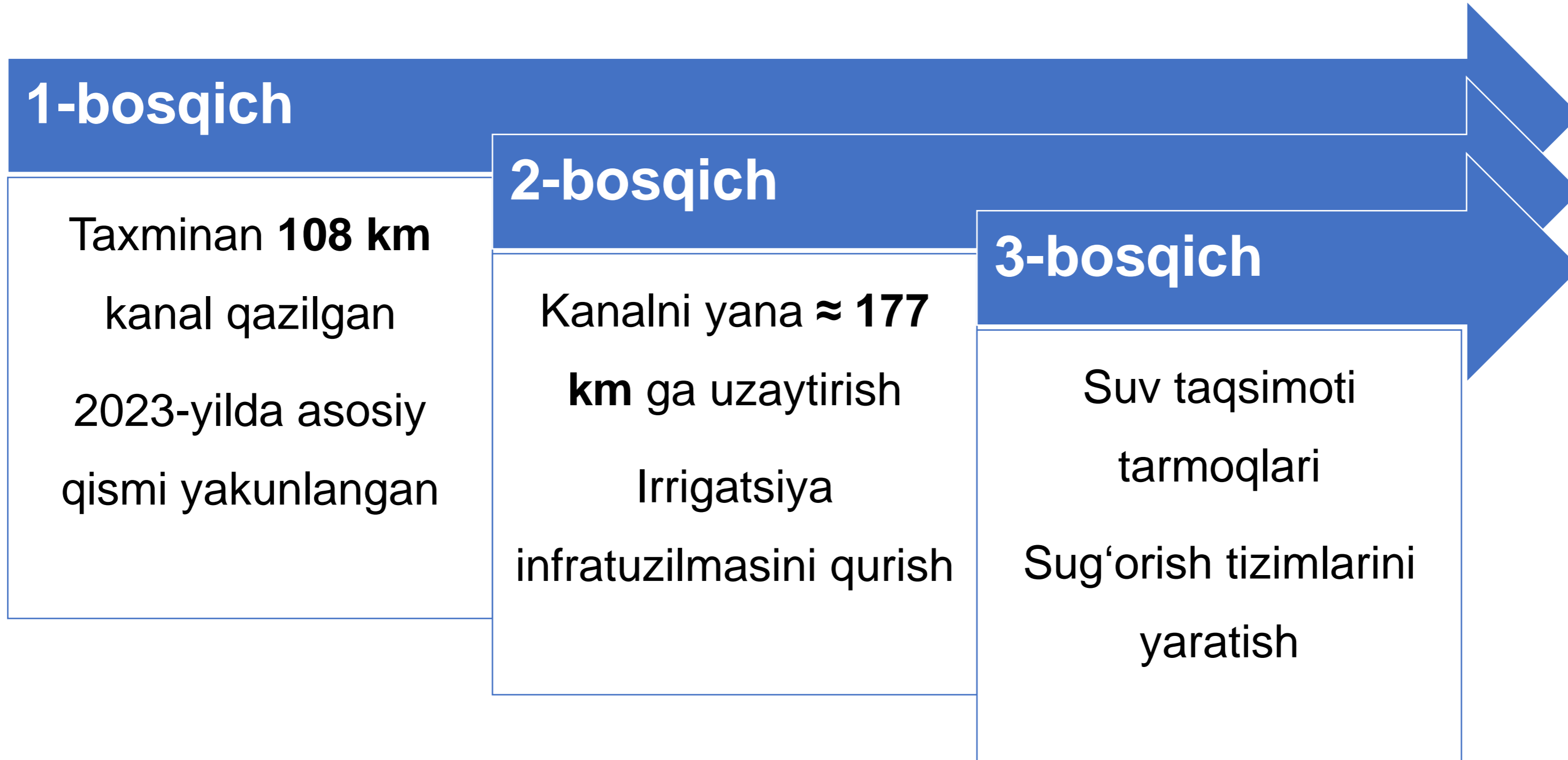

Qo'shtepa kanali haqida

Qo'shtepa kanalining uzunligi 285 km, eni 100 metr, chuqurligi 8,5 metr bo'lishi ko'zda tutilgan.

Loyihani to'liq yakunlash 2028- yilga mo'ljallangan.

Qurilish bosqichlari

O‘rta Osiyodagi transchegaraviy daryolarni o‘qitishda qo‘llaniladigan metodlar

Muammoli ta‘lim (Problem-Based Learning)

Mohiyati: O‘quvchilar oldiga real hayotiy muammo qo‘yiladi.

Masalan:

“Amudaryo suvidan yuqori oqimdagi davlat ko‘proq foydalansa, quyi oqimdagi davlatda qanday muammolar yuzaga keladi?”

Natija:

- Tanqidiy fikrlash rivojlanadi
- Siyosiy-geografik ong shakllanadi
- Muammoni hal qilish ko‘nikmasi rivojlanadi

Brainstorming

“Aqliy hujum” metodi

Savol namunasi:

Transchegaraviy daryolarning ijobiy va salbiy tomonlari nima?

Suvdan qanday foydalanish kerak?

Natijalar:

Faollik oshadi

Erkin fikrlash rivojlanadi

Klaster metodi

Markazga: “Transchegaraviy daryolar”

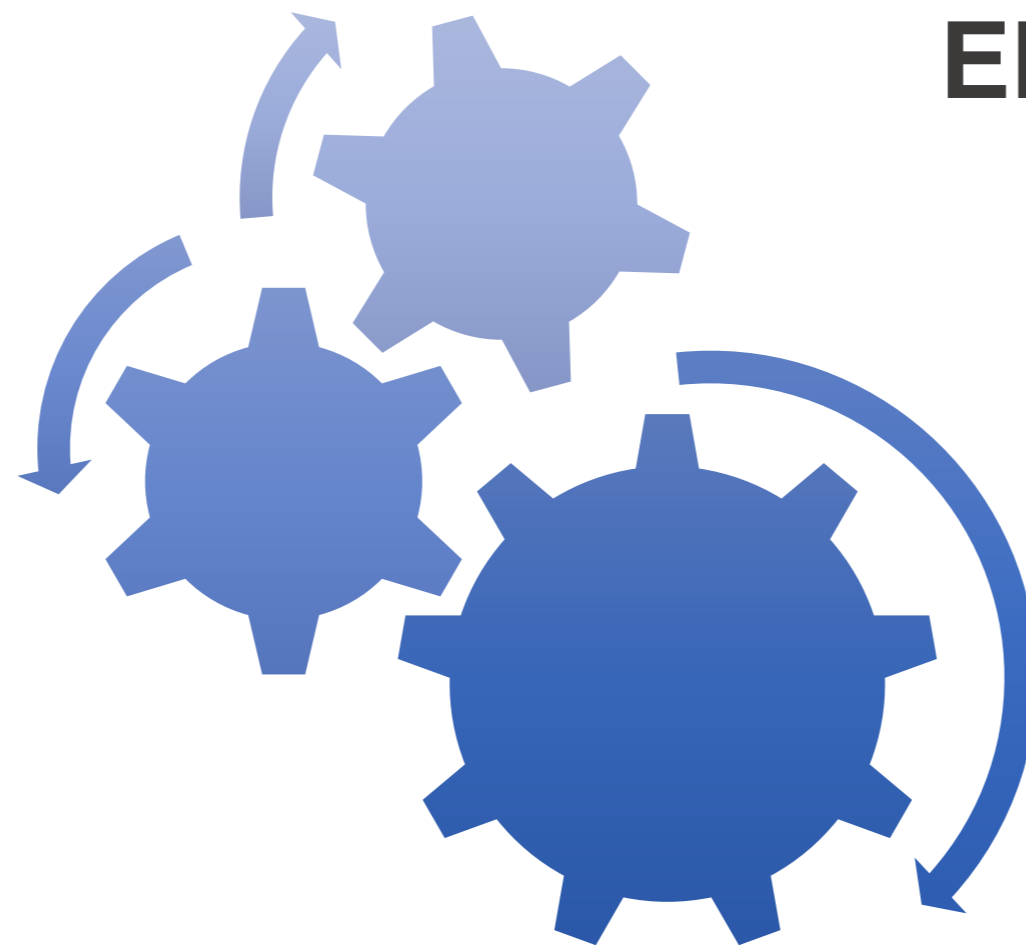
Atrofga:

Muammoli vaziyafalar

Ekologik muammolar

Xalqaro huquq

Iqtisodiy roli

Bu metod mavzuni tizimli o‘zlashtirishga yordam beradi.

Debat (munozara) metodi

Natijalar:

Nutq madaniyati

Dalillash

Qarama – qarshi fikrni
hurmat qilish

1 – guruh

Yuqori oqim davlatlari manfaatini
himoya qiladi.

2 – guruh

Quyi oqim davlatlari manfaatini himoya qiladi.

Rol o'ynash (Role Play) metodi

Bu metod ochiq darslarda juda samarali.

GIS va raqamli xaritalar bilan ishlash

Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning ta'limdagi roli yanada ortib boradi.

GIS VA RAQAMLI XARITALAR bilan ishlash

- ✓ Digital xaritalar va qatlamlar
- ✓ Ma'lumotlarni hududiy tahlil qilish
- ✓ Masofa va maydonni o'lchash

STATISTIK DIAGRAMMALAR

- ✓ Ustunli diagramma
- ✓ Sektorli diagramma
- ✓ Jadval va chiziqli diagramma

Siyosiy-geografik xarita

- ✓ Davlat chegaralari
- ✓ Poytaxtlar va yirik shaharlar

Texnologiyalar →

Google Earth

ArcGIS online

Interaktiv xaritalar

Loyiha metodi

Topshiriq

“Markaziy Osiyoda suv resurslaridan oqilona foydalanish loyihasini ishlab chiqish”

Natija:

Mustaqil izlanish

Taqdimot
ko'nikmasi

Hamkorlik

Eng samarali kombinatsiya (ochiq dars uchun)

Muammoli savol bilan kirish

Klaster tuzish

Keys-stadi yoki rol o'ynash

SWOT tahlili

Debat bilan yakun

E'tiboringiz uchun rahmat!

